

УДК 347. 13

<http://doi.org/10.5281/zenodo.400398>

© Ждан М.Д., 2016

М.Д. Ждан

ЩОДО ДЕЯКИХ УМОВ ДОПУСКУ ГРОМАДЯН ДО ЗДІЙСНЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню деяких умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності. Обґрунтовано необхідність закріплення в законодавстві можливості претендувати на заняття посади нотаріуса особою, яка має ступінь «магістр» або освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст» та відповідає іншим кваліфікаційним вимогам.

Ключові слова: нотаріус, кваліфікаційні вимоги, вища освіта, володіння державною мовою.

Аннотация. Статья посвящена исследованию некоторых условий допуска граждан к занятию нотариальной деятельности. Обоснована необходимость закрепления в законодательстве возможности претендовать на занятие должности нотариуса лицом, имеющим степень «магистр» или образовательно-квалификационный уровень «специалист» и соответствует другим квалификационным требованиям.

Ключевые слова: нотариус, квалификационные требования, высшее образование, владение государственным языком.

Anotation. The article investigates some of the conditions of admission of citizens to engage in notarial activities. The necessity of anchoring in law the claim to the notary office held by the person having a degree of «Master» or educational qualification level «specialist» and meets the other eligibility requirements.

Key words: notary, qualifications, higher education, knowledge of the state language.

Конституція України людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку визнає найвищою соціальною цінністю держави. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Виконання вищезазначених завдань покладено на різноманітні державні органи та недержавні інституції. Поряд з органами, які вирішують питання розбудови нашої держави, є й такі, які створюються, головним чином, для охорони та захисту прав і законних інтересів громадян й юридичних осіб [2, с. 101].

У сфері захисту прав і законних інтересів одне із важливих місць належить нотаріату. Відповідно до Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року (далі – Закон), нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на яких покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси) [3].

У свою чергу, аналіз законодавства, яке регламентує діяльність нотаріату в Україні, дає можливість зробити висновок, що нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або займається незалежною професійною нотаріальною діяльністю. При цьому необхідно відмітити, що нотаріус – це особа, яка відповідає певним кваліфікаційним вимогам.

Метою даної статті є аналіз деяких умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності.

Питання щодо становлення та розвитку інституту нотаріату в Україні, правового статусу нотаріусів, здійснення контролю за організацією та здійсненням нотаріальної діяльності, правил професійної етики нотаріусів, особливостей оподаткування нотаріальної діяльності завжди були в центрі уваги відомих науковців як В.В. Баранкової, В.В. Комарова, С.Г. Пасічника, Л.К. Радзівської, Л.С. Сміяна, С.Я. Фурси, Є.І. Фурси та інших. Але, незважаючи на численні дослідження, питання щодо умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності є дискусійними, а деякі з них потребують нормативного врегулювання.

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону нотаріусом може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду [3].

Так, особа, яка виявила бажання скласти кваліфікаційний іспит на право на заняття нотаріальною діяльністю, повинна надати до Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим,

Головного управління юстиції в області, місті Києві чи Севастополі документ, що підтверджує наявність у особи повної вищої юридичної освіти. Що це за документ?

Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., який на сьогодні визначає основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [4], не дає нам можливості однозначно відповісти на вищезазначене запитання.

Закон України «Про вищу освіту» взагалі не містить норми щодо повної вищої освіти. В ньому йдеться лише про вищу освіту, під якою слід розуміти сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти (п. 5 ч. 1 ст. 1).

У свою чергу, ст. 5 (Рівні та ступені вищої освіти) Закону України «Про вищу освіту» закріплює, що:

1. Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий) рівень;
- науковий рівень.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти відповідає п'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти відповідає шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти відповідає сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Науковий рівень вищої освіти відповідає дев'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне або світове значення.

2. Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

- 1) молодший бакалавр;
- 2) бакалавр;
- 3) магістр;
- 4) доктор філософії;
- 5) доктор наук.

3. Молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується

вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми.

4. Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми.

5. Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми.

6. Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

7. Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях [4].

Аналіз вищезазначеної норми, а саме положень щодо успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-професійної (освітньої) програми не дає можливості однозначно стверджувати, якого рівня освіти, зокрема, першого (бакалаврського) чи другого (магістерського), достатньо для того, щоб мати право на здачу кваліфікаційного іспиту на право на заняття нотаріальною діяльністю.

Але, беручи до уваги той факт, що нотаріус – це особа, діяльність якої спрямована на охорону та захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, то вона повинна мати, вважаємо, другий (магістерський) рівень вищої освіти, який передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

У свою чергу, документом, що підтверджує виконання особою відповідної освітньої (наукової) програми та проходження атестації, є диплом, зокрема, диплом молодшого бакалавра, диплом бакалавра, диплом магістра, диплом доктора філософії чи диплом доктора наук.

Беручи до уваги вищевикладене, вважаємо, що особа, яка виявила бажання скласти кваліфікаційний іспит на право на заняття нотаріальною діяльністю, повинна надати до Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, Головного управління юстиції в області, місті Києві чи Севастополі диплом магістра, який підтверджує наявність у особи поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок, достатніх для професійного виконання функцій, покладених на нотаріусів.

При цьому, вважаємо, необхідно надати можливість скласти кваліфікаційний іспит на право на заняття нотаріальною діяльністю, і особам, які на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобули вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності та мають освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліста».

Особа, як було відмічено раніше, яка виявила бажання скласти кваліфікаційний іспит на право на заняття нотаріальною діяльністю, повинна надати до Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, Головного управління юстиції в області, місті Києві чи Севастополі поряд із документом, що підтверджує наявність у особи повної вищої юридичної освіти, також документ про наявність стажу роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки та володіти державною мовою.

Закон України «Про засади державної мовної політики» від 03.07.2012 р. зазначає, що державна мова – закріплена законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, установах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики тощо (ст. 1). У свою чергу, ст. 6 вищезазначеного Закону закріплює, що державною мовою України є українська мова [5].

Таким чином, державна мова – українська мова, якій Конституцією України надано статус мови офіційного спілкування посадових осіб державних

органів та органів місцевого самоврядування під час виконання посадових обов'язків, а також мови діловодства і документації цих органів та посадових осіб.

У свою чергу, ст. 16 Закону України «Про засади державної мовної політики» наголошує, що нотаріальне діловодство в Україні здійснюється державною мовою [5].

Отже, однією з кваліфікаційних вимог, що пред'являється до посади нотаріуса, є володіння ним державною мовою. Але відразу виникає запитання, яким чином, на сьогодні, є можливим доказ володіння державною мовою?

Вважаємо, що це повинен бути документ встановленої форми, як це передбачено, зокрема, для державних службовців.

Так, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про державну службу» від 10. 12. 2015 р. [6] та згідно з підп. 5 п. 18 Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 року № 246 [7], особа, яка бажає взяти участь у конкурсі на зайняття посад державної служби, повинна подати в установленому порядку до конкурсної комісії низку документів, з-поміж яких «посвідчення атестації щодо вільного володіння державною мовою».

Але відразу виникає запитання: що означає «вільне володіння державною мовою»? Так, загальна система оцінювання рівня володіння іноземними мовами, згідно із загальноєвропейськими рекомендаціями, розробленими Асоціацією мовних експертів ALTE (The Association of Language Testers in Europe), включає шість рівнів володіння: інтродуктивний (Breakthrough або A1), середній (Waystage або A2), рубіжний (Threshold або B1), просунутий (Vantage або B2), автономний (Effective Operational Proficiency або C1) і компетентний (Mastery або C2). Тож який рівень відповідає вільному володінню? На сьогодні, на превеликий жаль, в Україні не розроблені відповідні вимоги та критерії оцінювання рівня володіння державною мовою, хоча, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001 року, однією з умов прийняття до українського громадянства є «володіння державною мовою, або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування» [8]. Тож вважаємо, що виникла нагальна необхідність розробки відповідних вимог до оцінювання рівня володіння державною мовою.

У зв'язку з цим пропонуємо викласти ч. 2. ст. 3 Закону України «Про нотаріат» таким чином: нотаріусом може бути громадянин України, який має

юридичну освіту (ступінь «магістр» або освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст»), володіє державною мовою (що підтверджено документом встановленої форми), має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду.

Запровадження в життя вищезазначених положень надасть змогу уникнути проблем, які існують на сьогодні, при встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності.

Література

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30; 2. Ждан М.Д. Виникнення та розвиток інституту нотаріату / М.Д. Ждан, І.А. Кузнецов // Право: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – 2011. – Вип. 16. – С. 101–113; 3. Закон України «Про нотаріат» від 2.09.93 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993.- № 39. – Ст. 383; 4. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004; 5. Закон України «Про засади державної мовної політики» від 03.07.2012 р. № 5029-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 23. – Ст. 218; 6. Закон України «Про державну службу» від 10. 12. 2015 р. // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 4. – Ст. 43; 7. Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 року № 246. <http://www.kmu.gov.ua/>; 8. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.